

УДК 37(091):1

О. Б. Петренко,

доктор педагогічних наук, професор
(Рівненський державний гуманітарний університет)

o.b.petrenko@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6906-3542

ОПОВІДАННЯ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО У "ФІЛОСОФІЇ ДЛЯ ДІТЕЙ" М. ЛІПМАНА*У статті здійснено аналіз освітньої програми "Філософія для дітей" (Philosophy for Children, P4C)**Метью Ліпмана та унікальної системи навчання й виховання у Павлівській середній школі**Василя Сухомлинського. З'ясовано, що філософсько-культурологічне наповнення художніх мініатюр**Василя Сухомлинського, стиль його казок, оповідань перегукується з текстами, написаними Метью Ліпманом. Проаналізовано оповідання Василя Сухомлинського "Я хочу сказати своє слово" і "Що краще?" у посібнику до програми "Філософія для дітей" "Thinking Cats and Laughing Trees, Critical Thinking, Philosophy for Children, Short Stories".***Ключові слова:** В. Сухомлинський, М. Ліпман, "Філософія для дітей", оповідання, "Я хочу сказати своє слово", "Що краще?".

Постановка проблеми. Зараз у світі досить популярною й поширеною є освітня програма під назвою "Філософія для дітей" (Philosophy for Children, P4C), яку запровадив американський теоретик освіти, філософ, професор університету Монклер Метью Ліпман (1922–2010) у 1970-х роках, враховуючи, що філософія для дітей – це багатомірна, поліфонічна реальність, яка динамічно розвивається. Освітня програма "Філософія для дітей" розрахована на навчання учнів з першого по випускний клас, містить повний набір необхідних для цілісної педагогічної технології компонентів: спеціальні тексти для учнів, навчально-методичні матеріали для вчителів (багатоваріантне планування організації навчальних дискусій, системи вправ для дітей, відеозаписи уроків), спеціальну методiku підготовки учителів [1]. Навчальна програма "Філософія для дітей" за оцінками ЮНЕСКО, Комісії з освіти Європарламенту, Міністерства освіти США вважається одним з кращих освітніх проєктів, що готує наступні покоління до ризиків і загроз глобалізованого світу.

Кількість послідовників М. Ліпмана щороку зростає. Сьогодні "Філософію для дітей" реалізують більше, ніж у шістдесяти країнах світу (у тому числі й в Україні) як інструментарій розвитку мисленнєвих навичок дітей. Методика "Філософія для дітей" готує дітей до свідомого та відповідального життя в демократичному суспільстві, вчить самостійно приймати рішення.

У програмі P4C значна увага надається доведенню необхідності формування філософського (критичного) мислення, етичного розуму, демократичних процедур диспуту як важливих складових демократичної культури і світоглядного плюралізму. Дітей вчать ставати повноцінними співтовариствами дослідників, розвивати у собі почуття співпричетності до спільної справи, яка вища за інтереси будь-кого. Базуючись на цих засадах, творчі педагоги трансформують класичну програму Метью Ліпмана в авторські курси з урахуванням національних ментальних особливостей своєї країни. До прикладу, сьогодні відомими є філософські програми "Як уникнути дитячих запитань?" (О. Бреніффе), "Чи здатна дитина бути філософом?" (О. Жерс), (Франція); "Філософування як адаптивна стратегія дитинства" (Л. Ретюньських), (Росія); "Оцінка рівня моральності корейських дітей за результатами Тесту на Моральні Судження (ТМС)" (Дж. Парк і Е. Лім), (Корея); "Етика з дітьми" (Н. Дерек), (Туреччина); "Рациональне мислення і філософія для дітей" (М. Мадрид), (Мексика); "Майстерня філософських пошуків" (А. Побоевська), (Польща) [2; 3; 4].

Водночас в Україні ще з середини ХХ ст. Василем Олександровичем Сухомлинським була створена унікальна система навчання й виховання у Павлівській середній школі, де, крім усього, вирішувалась проблема розвитку мислення, "освоєння дитиною світу, вироблення нею світогляду, моральності, справжнього гуманізму" [5]. Авторський педагогічний проєкт Василя Сухомлинського настільки популярний в Україні, й в усьому світі, що, як зазначає Ольга Сухомлинська, і М. Ліпман включив у підручник міжнародного рівня з "Філософії для дітей" оповідання павлівського педагога [5].

Тому на сьогодні актуальним видається дослідити вплив українського педагога Василя Сухомлинського на всесвітньо відому методику.

Аналіз основних досліджень з проблеми. Ґрунтовний аналіз мети, змісту, концепції курсу "Філософія для дітей" здійснено у публікаціях Н. Юліної (2005) [6], Є. Смотрицького (2008) [7], Ю. Кравченко (2011) [3]. У працях Г. Іванчук (2004) [8], Н. Адаменко (2011) [2], І. Міщенко (2013) [4], О. Лютко (2014) [9] проаналізована наукова спадщина М. Ліпмана, програма "Філософія для дітей", доцільність її впровадження у сучасній українській школі. Філософські аспекти спадщини Василя Сухомлинського розкриті у наукових розвідках О. Сухомлинської (2002) [10; 11], Т. Тоцької (2013) [12], І. Шпачинського та О. Войтенко (2016) [13]. Порівняльний аналіз педагогічних методів

В. Сухомлинського і навчальної програми М. Ліпмана здійснили Л. Пікуль (2013) [14] та О. Лютко (2015) [15].

Окреслення невирішених питань, порушених у статті. Водночас, окремого дослідження, яке б стосувалось не лише аналізу перетину ідей українського педагога Василя Сухомлинського та американського філософа Метью Ліпмана, а безпосередньо аналізу оповідань Василя Олександровича у тексті підручників програми "Філософія для дітей" наразі немає. Саме тому **завдання цієї статті** ми вбачаємо у здійсненні такої розвідки.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна освітня стратегія навчання "Філософія для дітей", спрямована на те, щоб навчати дітей і молодь філософствувати, а не філософії як такої, зазначає Н. Адаменко [2]. Філософія тут постає не предметом вивчення, а засобом розмірковування про світ і орієнтації у ньому. Установка на тісний зв'язок філософії з практикою передбачає відмінні від традиційної парадигми навчання завдання, зокрема: основна увага фокусується не на запам'ятовуванні інформації, а на активному "творенні" філософії, що вимагає зусиль з боку інтелекту, розв'язання проблем, пов'язаних з реальною життєдіяльністю дітей [2]. Методика допомагає "набути сенсу життя ...", стати справжньою людиною за допомогою розуміння буття", засвоїти цінності, ідеї та навчитись рефлексивного ставлення до реальності [2: 277]. Кінцевою метою програми є формування критичного, креативного та дбайливого (турботливого, піклувального) (як найчастіше перекладають слово "caring" послідовники М. Ліпмана) мислення (critical, creative, caring thinking) [1].

Систему навчання дітей філософії М. Ліпман побудував на основі використання написаних ним дитячих текстів для читання, у яких в прихованій чи явній формі закладено одне чи кілька філософських питань, а також навчально-методичної літератури для учителів, де викладається методична робота педагога з цими текстами та теоретико-педагогічних робіт, у яких аналізуються досвід, досягнення і недоліки навчання філософії у школі. Основним методом упровадження методики є сократівський діалог, де усі учасники є рівноправними партнерами.

Філософія для дітей у розумінні американських учених це, першою чергою, відповіді на запитання: "Чому завтра не стає сьогодні? Куди іде час? Де я був, коли не було мами і тата? Куди пішла бабуся, що вмерла? Чому люди бувають гарні і погані?". На думку російської дослідниці Н. Юліної, "питання такого роду, власне кажучи філософсько-метафізичні питання про природу часу, існування, взаємовідношення людини і природи, самототожність, добро і зло тощо, як з рогу достатку надають на батьків, як тільки дитина опановує мову і починає усвідомлювати себе і навколишній світ" [6: 5]. Таким чином, "під філософією для дітей розуміють кардинальні питання філософії (як онтології, так і гносеології), але поставлені і розв'язувані в дусі дитячого мислення професійними педагогами-філософами, що створили чи створюють продуману систему ознайомлення, введення дітей у пізнання й оволодіння світом мови дитинства" (О. Сухомлинська) [10: 8].

Програма "Філософія для дітей" відрізняється від усіх філософських програм для шкіл тим, що вона розрахована на весь період соціального навчання дитину – від дитячого садка до закінчення школи й має усі необхідні для цього теоретичні й дидактичні матеріали. Найважливішим виміром програми є унікальна технологія отримання філософського знання. Ця технологія базується на спонтанних уявленнях дитини, актуалізації й стимулюванні її природньої допитливості, на справжній співтворчості дітей у процесі вирішення філософських проблем. Класичне заняття Р4С починається із зачитування тексту або діалогу, в якому "приховано" тему уроку або виховного заходу. М. Ліпман написав тексти для кожного вікового періоду дітей ("Марк", "Кіо і Гас", "Ліза", "Елфі" та ін.), проте вони не перекладені українською мовою та відображають риси ментальності американців.

Методика М. Ліпмана, як зазначає О. Лютко [15], має низку перетинів з досвідом навчання й виховання дітей у плані філософського пізнання й освоєння світу Василя Сухомлинського: філософія для дітей Василя Сухомлинського була спрямована на розвиток самосвідомості особистості, її мислення, на формування уміння роздумувати над вчинком наодинці із самим собою. На думку Василя Олександровича, завдання вчителя при цьому полягає у тому, щоб вийти з учнями за межі школи, класу, відчуті життя, причому обов'язково зіштовхнути їх з моральним вибором, вчинком.

Як свідчить аналіз, наведені М. Ліпманом питання у "Філософії для дітей" перегукуються з тими, які ставив і вирішував Василь Олександрович принаймні на п'ять, а то й десять років раніше (В. Сухомлинський практично з початку 1960-х років упроваджував у Павлівській школі систему морально-етичного, духовного виховання, у той час як М. Ліпман у 1969 р., викладаючи курс логіки в Колумбійському університеті, написав першу філософську повість "Відкриття Гаррі Стотлмейєра" [6: 14]). Подібними темами і сюжетами наповнені сторінки творів обох учених, особливо ті, що стосуються морально-етичного виховання дітей. Розвиток інтелекту і моральності дитини обидва педагоги визнавали за головну мету діяльності учителя. Василь Сухомлинський, як і Метью Ліпман, вважав, що учень повинен уміти "філософствувати – мислити широкими суспільно-політичними, моральними поняттями" [16: 155]. Причому, моральність трактувалась обома в дусі загальнолюдської

моралі, загальнолюдських цінностей, хоча ці педагоги вчать дітей філософствувати на різних текстах, тобто зміст освіти відрізняється, відбиваючи різний спосіб мислення і соціум дітей [10].

Філософсько-культурологічне наповнення художніх мініатюр Василя Сухомлинського, стиль його казок, оповідань перегукується з текстами, написаними Метью Ліпманом. Цей аспект потребує окремого аналізу.

У підготовці статті ми звернули увагу на публікацію Ореста Лесюка *"Філософія для дітей"* – нове слово у розвитку демократії за 15.10.2014 р. на сайті "gazeta.ua", у якій стверджується, що "Ольга Сухомлинська згадувала, що її батько певний час листувався з Метью Ліпманом – засновником методики Р4С, і американський новатор використав багато ідей українського педагога Василя Сухомлинського" [17] та на публікацію О. Дудник *"Філософія для дітей"* – інноваційна концепція та практика формування демократичного світогляду нового покоління на сайті "osvita.ua" за 21.02.2015 р., у якій авторка, посилаючись на статтю О. Лесюка, також стверджує, що "Сухомлинський певний час листувався з Метью Ліпманом – засновником методики Р4С, і американський новатор використав багато ідей українського педагога Василя Сухомлинського" [18]. При цьому вони не посилалися на відповідні джерела, що знижує наукову валідність і доказовість тверджень. Такого роду "фантазування" від науки, перекручування фактів вважаємо неприпустимим, тому більш докладно зупинимось на цьому, позаяк М. Ліпман *не листувався* з Василем Олександровичем Сухомлинським і про це *ніколи "не згадувала"* Ольга Василівна Сухомлинська.

Отже, Метью Ліпман свою *"Філософію для дітей"* створив у 70-х рр. ХХ ст. з колективом однодумців (нагадаємо, що Інститут розвитку філософії для дітей при Монклерському державному університеті був утворений у 1974 р., а В. Сухомлинський помер у 1970 р.), постійно упродовж життя удосконалюючи тексти програми, зміст методичних посібників і т. п. Очевидно, що це відбулось пізніше, ніж Василь Олександрович створив свою систему, у якій реалізувались *"ідеї про поєднання знання і художньо-естетичного його ілюстрування, доповнені вільною бесідою, діалогом, спонтанними, великою мірою рефлексивними емоційно-ціннісними міркуваннями, що виникають завдяки настрою дитини, її світобаченню, рівню розумового, мовленнєвого розвитку"* [19: 7].

Однак, на початку 2000-х років Метью Ліпман листувався з донькою Василя Сухомлинського Ольгою Сухомлинською щодо художньої спадщини педагога, зацікавився нею і запропонував їй написати статтю про цю сторінку спадщини павлівського педагога для американського видання, а також надав їй як головному редактору українського педагогічного журналу *"Шлях освіти"* право на публікацію двох власних статей, які й з'явилися там у 2005 році [20]. Відповідно, у 2002 році у журналі *"Thinking"* (Мислення), який видавався Інститутом розвитку філософії для дітей, некомерційним навчальним закладом у Монклерському державному університеті (США), була надрукована стаття Ольги Сухомлинської *"Philosophizing with Children In soviet Ukraine: The Heritage of Vasyl Sukhomlinsky"* (Філософствування з дітьми в радянській Україні: спадщина Василя Сухомлинського) [11]. (Усі відомості надані особисто О. В. Сухомлинською із сімейного архіву родини Сухомлинських).

У статті Ольга Василівна обґрунтовує тезу про те, що перегляд традиційних проблем педагогіки зумовив зміщення акцентів з репродуктивного, асиміляційного розвитку інтелекту дитини на розробку активно-пошукових, критично-творчих шляхів оволодіння знаннями. Що стосується морально-етичного виховання дітей, то соціальна еволюція зумовила нові ціннісні пріоритети, які руйнують звичні канони [11: 42]. Педагогічна спадщина В. Сухомлинського розглянута нею у контексті розвитку радянської педагогічної науки крізь призму філософії для дітей. Філософія для дітей Сухомлинського – це жива і затребувана педагогіка (наука) і практика, яка включає школу й сім'ю, дітей-дослідників і вчителів. Вона спрямована на формування усвідомленого прийняття моральних правил і норм, зразків духовної культури, вміння слухати і чути іншого, спілкуватися з іншими, передбачає розвиток рефлексивного, творчого і критичного мислення, мовлення. Як філософію для дітей Василя Сухомлинського Ольга Сухомлинська розглядає насамперед праці *"Як виховати справжню людину"* та *"Хрестоматію з етики"*, адже у них через художні образи педагог розкрив проблеми розвитку творчої пізнавальної діяльності школярів, формування в дітей моральної свідомості, моральних відносин, моральної діяльності, моральних цінностей [21; 22]. У *"Хрестоматії з етики"* Василь Олександрович уперше в історії радянської педагогіки звернувся до таких етичних категорій і понять, як народження і смерть людини, сенс життя, зло, горе, лихо, страждання, розпач, любов, совість, терпимість у загальнолюдському понятті цих явищ [10].

Казками й оповіданнями Василя Сухомлинського сьогодні *"користуються вчителі початкової школи не тільки в нашій країні, а й в деяких інших державах світу"*, – ще у 2002 році зауважила О. Сухомлинська в інтерв'ю газеті *"День"* [23].

Як ми зазначали вище, донька педагога *дійсно згадує* (є доступне для перегляду інтерв'ю з О. Сухомлинською) про те, що до своєї методики М. Ліпман включив казки й оповідання Сухомлинського. Це не дивно, адже саме філософсько-педагогічне переважає у художній спадщині Сухомлинського.

Саме Ольга Василівна переслала М. Ліпману книжечку оповідань і казок В. Сухомлинського "Співуча пір'інка" англійською мовою, видрукувану у Москві [24], з якої американський педагог обрав до своєї "Філософії для дітей" два оповідання Василя Олександровича: "Я хочу сказати своє слово" і "Що краще?" [24: 5; 24: 11].

Таким чином у книзі "Thinking Cats and Laughing Trees, Critical Thinking, Philosophy for Children, Short Stories" (Думаючі коти й дерева, що сміються, Критичне мислення, Філософія для дітей, Короткі оповідання) з'явилися казки Василя Сухомлинського "I want to say my own word" ("Я хочу сказати своє слово") і "Which is better?" ("Що краще?") [19; 25]. Наводимо тексти з українського й американського видання для порівняння. (Американський варіант подаємо у максимально близькому до оригіналу перекладі).

"Я хочу сказати своє слово"	"I want to say my own word"
Катерина Іванівна повела своїх малюків-першокласників у поле. Був тихий ранок ранньої осені. Далеко в небі летіла зграя перелітних птахів. Птахи тихо курликали, і від цього в степу було сумно. Катерина Іванівна сказала дітям: – Сьогодні ми писатимемо твір про осінь, небо, про перелітних птахів. Кожен із вас нехай скаже, яке зараз небо. Дивіться, діти, уважно, думайте. Вибирайте в нашій рідній мові красиві, точні слова. Діти прикинули. Вони дивилися на небо й думали. Через хвилину почулися перші твори-мініатюри: – Небо синє-синє ... – Небо голубе ... – Небо чисте ... – Небо блакитне ... І все. Діти знову й знову повторювали ті самі слова: синє, голубе, чисте, блакитне. Осторонь стояла маленька синьоока Валя і мовчала. – А ти чому мовчиш, Валю? – Я хочу сказати своє слово. – Ну, яке ж твоє слово про небо? – Небо ласкаве ... – тихо сказала Валя й сумно посміхнулася. Діти прикинули. І цієї миті вони побачили те, чого не бачили досі: – Небо сумне ... – Небо тривожне ... Небо зажурене ... Небо студене ... Небо грало, тріпотіло, дихало, посміхалося – як жива істота, і діти дивилися в його сумні сині-сині осінні очі.	Учитель привів своїх вихованців на поле. Був тихий ранок ранньої осені. Далеко в небі летіла зграя перелітних птахів. Птахи тихо перекликалились, тому це був сумний день у полі. Учитель сказав своїм дітям: "Давайте складемо розповідь про осінь, небо й мігруючих птахів, яких ми бачили сьогодні. Кожний з вас описує небо. Тепер будьте уважні й подумайте. Діти замовкли. Вони дивилися на небо й думали. Через хвилину з'явилися перші композиції: Небо блакитне ... Небо світло-блакитне ... Небо чисте ... Небо блідо-голубе ... І це було все. Діти повторювали ті ж самі слова знову й знову: синє, блакитне, чисте, блідо-голубе. Маленька дівчинка із блакитними очима мовчки стояла осторонь. "Чому ти мовчиш, Дженніфер?" – запитав учитель. "Я хочу сказати своє власне слово". "Добре, що б ти сказала про небо?" "Небо ніжне", сказала Дженніфер і тихо посміхнулася. Діти замовкли. У цей момент вони змогли помітити те, чого раніше не бачили. Небо сумне ... Небо тривожне ... Небо зажурене ... Небо крижане ... Небо грало, тремтіло, дихало, посміхалося, як жива істота, а діти дивилися в сумні блакитні очі осіннього неба.

[19: 439–440; 25].

"Що краще?"	Which is better?
Одна маленька дівчинка любила ставити питання. – Що краще, – запитувала вона свою маму, яблуко чи груша? Троянда чи гладіолус? Вода чи ситро? М'ячик чи лялька? Мама терпляче відповідала, але про себе дивувалася. Насправді, хіба можна сказати, що краще – м'ячик чи лялька, троянда чи гладіолус? Та ось одного дня дівчинка запитала: – Мамо, що краще – казка чи пісня? – А ти подумай, що краще – сонце чи небо?	Колись була маленька дівчинка, яка любила ставити запитання. Їй особливо подобалося ставити запитання "Що краще?". Вона сказала матері: "Що краще, яблука чи груші? Вода чи лимонад? М'яч чи лялька?" Її мати терпляче відповідала, хоча в неї були свої сумніви. Як ви можете сказати, чи м'яч краще, ніж лялька, або троянда краще ніж тюльпан? Одного разу дівчинка запитала: "Мамо, що краще: казки чи пісні?" Її мати відповіла: "Якщо ти скажеш мені, що

Якщо відповіси на це питання, тоді я тобі скажу, що краще – казка чи пісня, – відповіла мама. Довго думала дівчинка і не могла нічого придумати. Вона дивилася на небо, на яскраве сонечко. Вони були прекрасні й нероздільні. Після цього дівчинка перестала запитувати, що краще? Вона запитувала інакше: чим гарна казка? Чим гарна пісня? І мама із задоволенням їй відповідала.	краще, сонце чи небо, то я скажу тобі, що краще, казки чи пісні". Маленька дівчинка думала довго й важко, але це не дало користі. Вона підняла очі на небо й на яскраве кругле сонце. Вони були настільки прекрасні, і ви не могли б бачити одне, не бачачи іншого. Після цього дівчинка більше не запитувала, що краще. У неї були інші питання: що найкраще в казках? І що найкраще в піснях? І її мати із задоволенням відповідала на ці нові питання.

[19: 448; 25].

У московському перекладі оповідання мають назви "I Want to Have My Say" "What's Best?", а сам переклад, стиль речень, на нашу думку, досить тенденційний, швидше відображає директивну радянську педагогіку, аніж гуманістичну педагогіку Василя Сухомлинського. Порівняльний аналіз трьох текстів – В. Сухомлинського, московського видавництва "Радуга" та М. Ліпмана дає підстави для висновку про те, що кожен варіант оповідання відображає позицію автора, однак такий аналіз потребує окремої наукової розвідки.

Здійснений аналіз уможливив висновок про те, що М. Ліпман адаптував оповідання В. Сухомлинського до свого стилю, змінив імена, інші деталі відповідно до культури своєї країни, однак залишив основний філософський й педагогічний зміст оповідань українського учителя задля кінцевої мети, яку обидва педагоги вбачали в максимальному розвитку потенціалу дитини, розвитку інтелекту і моральності в дитини, її адекватному включенні у складний, різновекторний, суперечливий світ.

Представлені у таблиці тексти свідчать про те, що переклад оповідань В. Сухомлинського зроблений М. Ліпманом особливо коректно й обережно; ціннісно-емоційні відтінки передані практично повністю, і, що, на нашу думку, головне, збережена сенситивність української філософської ментальності.

Висновки. Таким чином, у трактуванні обох дитячих філософів набагато більше подібного, ніж розбіжностей, позаяк їхні оповідання й казки прищеплювали дітям універсальні гуманістичні загальнолюдські цінності. І Василь Сухомлинський, і Метью Ліпман були переконані, що здоров'я суспільства безпосередньо залежить від педагогічних зусиль з лікування виразок суспільства, що будь-яка криза може бути подолана системою освіти. І Василь Сухомлинський, і Метью Ліпман використовували проблемно-діяльнісний метод використання філософії: в казках, оповіданнях, притчах, які читають діти, відбувається багато подій, що є типовими проблемними ситуаціями для дітей, незалежно від країни. Етико-правові принципи вводяться у тексти у вигляді художньо оформлених сюжетів, які дають змогу розмірковувати на близькі дитині теми.

Для нас особливо важливим і цінним є те, що у відомій і затребуваній у світі програмі "Філософія для дітей" є українські акценти, є авторські оповідання відомого українського педагога-практика, філософа, науковця Василя Олександровича Сухомлинського, за якими вчать мислити мільйони дітей різних національностей і релігій. І можливо, саме ті діти, які засвоють філософію для дітей, зможуть вибудувати новий світ, світ без воєн і конфронтацій, світ "взаєморозуміння, на якому будуть будуватися нові виховні парадигми" (О. Сухомлинська) [10]. А навички критичного, креативного, дбайливого мислення, можливо, полегшать новим поколінням орієнтацію у життєво важливих питаннях, допоможуть стати відповідальними громадянами своєї країни, відповідальними жителями планети Земля.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні морально-психологічних цінностей "Філософії для дітей" М. Ліпмана та Василя Сухомлинського; у здійсненні порівняльного аналізу трьох текстів – В. Сухомлинського, московського видавництва "Радуга" та М. Ліпмана; в аналізі авторських текстів українського та американського педагогів для розробки методичних рекомендацій щодо практичного впровадження навчальної програми у різних країнах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Lipman M. *Philosophy Goes to School* / Matthew Lipman. – Philadelphia : Temple University Press, 1988. – 299 p.
2. Адаменко Н. Спільнота дослідників М. Ліпмана : філософські запитання, обговорення, аргументації та контраргументації вустами дітей / Н. Адаменко // *Філософія освіти*. – 2011. – № 1–2 (10). – С. 275–286.
3. Кравченко Ю. *Філософія для дітей: вимога часу* / Ю. Кравченко. // *Філософія освіти : наук. часопис*. – Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – № 1–2 (10). – С. 288–296.
4. Міщенко І. П. "Філософія для дітей" Метью Ліпмана : чи потрібна сучасній українській школі філософія? / І. П. Міщенко // *Постметодика*. – 2013. – № 6. – С. 19–21.
5. Сухомлинська О. Школа зараз не посідає вагомого місця у житті дитини / Ольга Сухомлинська. – Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua/articles/1227.html>.

6. Юлина Н. С. Философия для детей: обучение навыкам разумного мышления / Н. С. Юлина. – М. : "Канон+" РООИ "Реабилитация", 2005. – 464 с.
7. Смотрицький Є. Концепція курсу "Філософія для дітей" / Є. Смотрицький // Директор школи. – Україна. – 2008. – № 5. – С. 25–29.
8. Іванчук Г. П. Виховання особистісної свободи у "Філософії для дітей" Метью Ліпмана / Г. П. Іванчук // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : [Зб. наук. пр.] / АПН України. Ін-т пробл. виховання. – К. ; Житомир, 2004. – Вип. 6, кн. 2. – С. 320–322.
9. Лютко О. "Філософія для дітей" (П4с) : програма розвитку інноваційного мислення / О. Лютко // Нова педагогічна думка. – 2014. – № 3. – С. 51–53.
10. Сухомлинська О. В. Філософія для дітей як педагогічна проблема // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2002. – № 2. – С. 8–19.
11. Sukhomlinska O. Philosophizing with Children In Soviet Ukraine: The Heritage of Vasyl Sukhomlynsky / Olga Sukhomlinska // Thinking: The Journal / Montclair State University of Philosophy for Children. – Montclair, 2002. – Vol. 16, number 1. – P. 42–48.
12. Тоцька Т. Вплив філософських ідей літературних творів В. О. Сухомлинського на становлення особистості педагога і дитини (з досвіду роботи ДНЗ "Ялинка" Броварської міської ради) / Т. Тоцька // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. – Сер. : Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 123(2). – С. 344–347.
13. Шпачинський І. Л. Філософія освіти крізь призму творчості В. О. Сухомлинського / І. Л. Шпачинський, О. В. Войтенко // Молодий вчений. – 2016. – № 11. – Режим доступу : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/11/61.pdf>.
14. Пікуль Л. В. "Уроки мислення" В. Сухомлинського і "Філософія для дітей" Метью Ліпмана / Л. В. Пікуль // Постметодика. – 2013. – № 6. – С. 22–24.
15. Лютко О. М. Усе нове – старе: творчі перетини М. Ліпмана та В. Сухомлинського / О. М. Лютко // Педагогічний альманах. – 2015. – Вип. 26. – С. 172–176.
16. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1970. – 288 с.
17. Лесюк О. "Філософія для дітей" – нове слово у розвитку демократії./ О. Лесюк. – Режим доступу : https://gazeta.ua/articles/life/_filosofiya-dlya-ditej-nove-slovo-u-rozvitku-demokratiyi/586835.
18. Дудник О. "Філософія для дітей" – інноваційна концепція та практика формування демократичного світогляду нового покоління / О. Дудник. – Режим доступу : http://osvita.ua/school/lessons_summary/education/46087/.
19. Сухомлинський В. О. Я розповім вам казку ... Філософія для дітей / В. О. Сухомлинський. – Харків : ВД "Школа". – 2016. – 576 с.
20. Ліпман М. Рефлексивна модель практики освіти / М. Ліпман // Шлях освіти. – 2005. – № 1. – С. 7–15.
21. Сухомлинський В. А. Как воспитать настоящего человека : (Этика коммунистического воспитания). Педагогическое наследие / Сост. О. В. Сухомлинская. – М. : Педагогика 1990. – 288 с.
22. Сухомлинський В. А. Хрестоматія по етиці / В. А. Сухомлинський. – М. : Педагогика, 1990. – 304 с.
23. Громадянами не народжуються. – Режим доступу : <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/gromadyanami-ne-narodzhuutsya>.
24. Сухомлинський В. А. Поющее перышко : [Для мл. шк. возраста : Перевод] / Василий Сухомлинский. – М. : Радуга, 1987. – 23 с.
25. Thinking Cats and Laughing Trees, Critical Thinking, Philosophy for Children, Short Stories – Режим доступу : <https://mydoseofinspiration.wordpress.com/category/book-thinking-cats-and-laughing-trees/>.

REFERENCES (TRASLATED & TRANSLITERATED)

1. Lipman M. Philosophy Goes to School / Matthew Lipman. – Philadelphia : Temple University Press, 1988. – 299 p.
2. Adamenko N. Spil'nota doslidnykiv M. Lipmana : filosofs'ki zapytannia, obhovorennia, arhumentatsii ta kontrarhumentatsii vustamy ditei [The Society of Researchers M. Lipman : Philosophical Questions, Discussions, Arguments and Contradictions by the Lips of Children] / N. Adamenko // Filosofiia osvity [Philosophy of Education]. – 2011. – № 1–2 (10). – S. 275–286.
3. Kravchenko Yu. Filosofiia dlia ditei : vymoha chasu [Philosophy for Children : the Demand of time] / Yu. Kravchenko. // Filosofiia osvity : nauk. chasopys [Philosophy of Education : Scientific Journal]. – Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova, 2011. – № 1–2 (10). – S. 288–296.
4. Mishchenko I. P. "Filosofiia dlia ditei" Met'iu Lipmana : chy potribna suchasnii ukraïns'kii shkoli filosofiia? ["Philosophy for Children" Matthew Lipman : Do Philosophy Need a Modern Ukrainian School?]/ I. P. Mishchenko // Postmetodyka [Postmethodology]. – 2013. – № 6. – S. 19–21.
5. Sukhomlyns'ka O. Shkola zaraz ne posidaie vahomoho mistsia u zhytti dytyny [The School is Currently not a Significant Place in the Life of the Child] / Ol'ha Sukhomlyns'ka. – Rezhym dostupu : <http://www.osvita.org.ua/articles/1227.html>.
6. Julina N. S. Filosofiia dlia detei : obuchenie navykam razumnogo myshlennia [Philosophy for Children : Learning the Skills of Rational Thinking] / N. S. Julina. – М. : "Канон+" РООИ "Реабилитация", 2005. – 464 с.
7. Smotryts'kyi Ye. Kontseptsii kursu "Filosofiia dlia ditei" [Concept of the Course "Philosophy for Children"] / Ye. Smotryts'kyi // Dyrektor shkoly [Headmaster]. – Ukraina. – 2008. – № 5. – S. 25–29.
8. Ivanchuk H. P. Vykhovannia osobystisnoi svobody u "Filosofii dlia ditei" Met'yu Lipmana [The Education of Personal Freedom in "Philosophy for Children" by Matthew Lipman] / H. P. Ivanchuk // Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchniv's'koyi molodi [Methodic-Theoretical Issues of Moral Education of Children]

- and Students]: [zb. nauk. pr.] / APN Ukrainy. In-t probl. vykhovannia. – K. ; Zhytomyr, 2004. – Vyp. 6, kn. 2. – S. 320–322.
9. Liutko O. "Filosofiiia dlia ditei" (P4s) : prohrama rozvytku innovatsiinoho myslennia ["Philosophy for Children" (P4C) : a Program for the Development of Innovative Thinking] / O. Liutko // Nova pedahohichna dumka [New Pedagogical Thinking]. – 2014. – № 3. – S. 51–53.
 10. Sukhomlyns'ka O. V. Filosofiiia dlia ditei yak pedahohichna problema [Philosophy for Children as a Pedagogical Problem] / O. V. Sukhomlyns'ka // Psykholoho-pedahohichni problemy sil'skoi shkoly [Psychological and Pedagogical Problems of a Rural School]. – 2002. – № 2. – S. 8–19.
 11. Sukhomlinska O. Philosophizing with Children In Soviet Ukraine : The Heritage of Vasyl Sukhomlinsky / Olga Sukhomlinska // Thinking : The Journal / Montclair State University of Philosophy for Children. – Montclair, 2002. – Vol. 16, number 1. – P. 42–48.
 12. Tots'ka T. Vplyv filosofsk'kykh idei literaturnykh tvoriv V. O. Sukhomlyns'koho na stanovlennia osobystosti pedahoha i dytyny (z dosvidu roboty DNZ "Yalynka" Brovars'koyi mis'koi rady) [Influence of Philosophical Ideas of V. O. Sukhomlynsky's Literary Works on the Formation of the Personality of the Teacher and the Child (From the Experience of the Dnieper "Yalynka" of the Brovary City Council)] / T. Tots'ka // Naukovi zapysky [Scientific Journal] [Kirovohrads'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka]. – Ser. : Pedahohichni nauky. – 2013. – Vyp. 123(2). – S. 344–347.
 13. Shpachyn'skyi I. L. Filosofiiia osvity kriz' pryzmu tvorchosti V. O. Sukhomlyns'koho [Philosophy of Education through the Prism of Creativity by V. O. Sukhomlynsky] / I. L. Shpachyn'skyi, O. V. Voytenko // Molodyi vchenyi [Young Scientists]. – 2016. – № 11. – Rezhym dostupu : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/11/61.pdf>.
 14. Pikul' L. V. "Uroky myslennia" V. Sukhomlyns'koho i "Filosofiiia dlia ditei" Met'yu Lipmana ["Lessons of Thought" by V. Sukhomlynsky and "Philosophy for Children" by Matthew Lipman] / L. V. Pikul' // Postmetodyka [Postmethodology]. – 2013. – № 6. – S. 22–24.
 15. Liutko O. M. Use nove – stare : tvorchy peretyny M. Lipmana ta V. Sukhomlyns'koho [Everything New is Old : the Creative Crossings of M. Lipman and V. Sukhomlynsky] / O. M. Lyutko // Pedahohichniy al'manakh [Pedagogical Almanac]. – 2015. – Vyp. 26. – S. 172–176.
 16. Sukhomlyns'kyi V. O. Narodzhennia hromadianyna [Birth of a Citizen] / V. O. Sukhomlyns'kyi. – K. : Rad.shkola, 1970. – 288 s.
 17. Lesiuk O. "Filosofiiia dlia ditei" – nove slovo u rozvytku demokratii ["Philosophy for Children" – a New Word in the Development of Democracy] / O. Lesiuk. – Rezhym dostupu : https://gazeta.ua/articles/life/_filosofiya-dlya-ditej-nove-slovo-u-rozvitku-demokratiyi/586835.
 18. Dudnyk O. "Filosofiiia dlia ditei" – innovatsiina kontseptsiiia ta praktyka formuvannia demokratychnoho svitohliadu novoho pokolinnia ["Philosophy for Children" – an Innovative Concept and Practice of Shaping the Democratic Worldview of a New Generation] / O. Dudnyk. – Rezhym dostupu : http://osvita.ua/school/lessons_summary/education/46087/.
 19. Sukhomlyns'kyi V. O. Ya rozpovim vam kazku ... Filosofiiia dlia ditei [I Will Tell you a Fairy Tale ... Philosophy for Children] / V. O. Sukhomlyns'kyi. – Kharkiv : VD "Shkola". – 2016. – 576 s.
 20. Lipman M. Refleksyivna model' praktyky osvity [Reflexive Model of Education Practice] / M. Lipman // Shlyakh osvity [Way of Education]. – 2005. – № 1. – S. 7–15.
 21. Suhomlinskii V. A. Kak vospitat' nastoiashhego cheloveka : (Etika kommunisticheskogo vospitaniia) [How to Educate a Real Person : (Ethics of Communist Education)]. Pedagogicheskoe nasledie / Sost. O. V. Suhomlinskaia. – M.: Pedagogika 1990. – 288 s.
 22. Suhomlinskii V. A. Hrestomatiia po etike [Ethics Books] / V. A. Suhomlinskii. – M. : Pedagogika, 1990. – 304 s.
 23. Hromadianamy ne narodzhuyut'sia [Citizens are not Born]. – Rezhym dostupu : <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/gromadyanami-ne-narodzhuyutsya>.
 24. Suhomlinskii V. A. Poiushhee peryshko [Sighing Feather] : [Dlia ml. shk. vozrasta : perevod] / Vasiliy Suhomlinskii. – M. : Raduga, 1987. – 23 s.
 25. Thinking Cats and Laughing Trees, Critical Thinking, Philosophy for Children, Short Stories – Rezhym dostupu : <https://mydoseofinspiration.wordpress.com/category/book-thinking-cats-and-laughing-trees/>.

Петренко О. Б. Рассказы Василия Сухомлинского в "Философии для детей" М. Липмана.

В статье осуществлен анализ образовательной программы "Философия для детей" (Philosophy for Children, P4C) Метью Липмана и уникальной системы обучения и воспитания в Павлышской средней школе Василия Сухомлинского. Выяснено, что философски-культурологическое наполнение художественных миниатюр Василия Сухомлинского, стиль его сказок, рассказов перекликается с текстами, написанными Метью Липманом. Проанализированы рассказы Василия Сухомлинского "Я хочу сказать свое слово" и "Что лучше?" в пособии к программе "Философия для детей" "Thinking Cats and Laughing Trees, Critical Thinking, Philosophy for Children, Short Stories".

Ключевые слова: В. Сухомлинский, М. Липман, "Философия для детей", рассказы, "Я хочу сказать свое слово", "Что лучше?".

Petrenko O. B. The Story of Vasyl Sukhomlynsky in "Philosophy for Children" by M. Lipman.

The author analyzes the educational program "Philosophy for Children" (P4C) by American education theorist, philosopher Matthew Lipman and unique system of training and education in Pavlysh high school Ukrainian teacher Vasyl Sukhomlynsky. We found out that the development of the intellect and morality of the child both teachers recognized as the main goal of the teacher; that philosophical-cultural artistic content thumbnail Vasyl Sukhomlynsky style of his tales and stories goes back to texts written by Matthew Lipman. Also, we analysed stories by Vasyl Sukhomlynsky "I want to say my own word" and "Which is better?" guide to the program "Philosophy for Children" "Thinking Cats and Laughing Trees, Critical Thinking, Philosophy for Children, Short Stories". Author proved that M. Lipman adapted the story of V. Sukhomlynsky. Besides M. Lipman changed the names and other details according to the culture of their country, but left the basic philosophical and pedagogical content for the ultimate goal, which both teachers saw the maximum capacity of the child, and intellectual development Morality in the child, its adequate inclusion into a complex, multi-vectored, contradictory world. Vasyl Sukhomlynsky and Matthew Lipman used problem-activity method of using philosophy: in fairy tales, stories, parables, children who read, there are many events that are typical problematic situations for children, regardless of country. We noted that the translation of the stories of V. Sukhomlynsky is made especially correctly and with caution; value-emotional shades are transferred practically completely, and the sensitivity of the Ukrainian philosophical mentality is preserved.

Key words: *V. Sukhomlynsky, M. Lipman, "Philosophy for Children", story, "I want to say my own word", "Which is better?".*